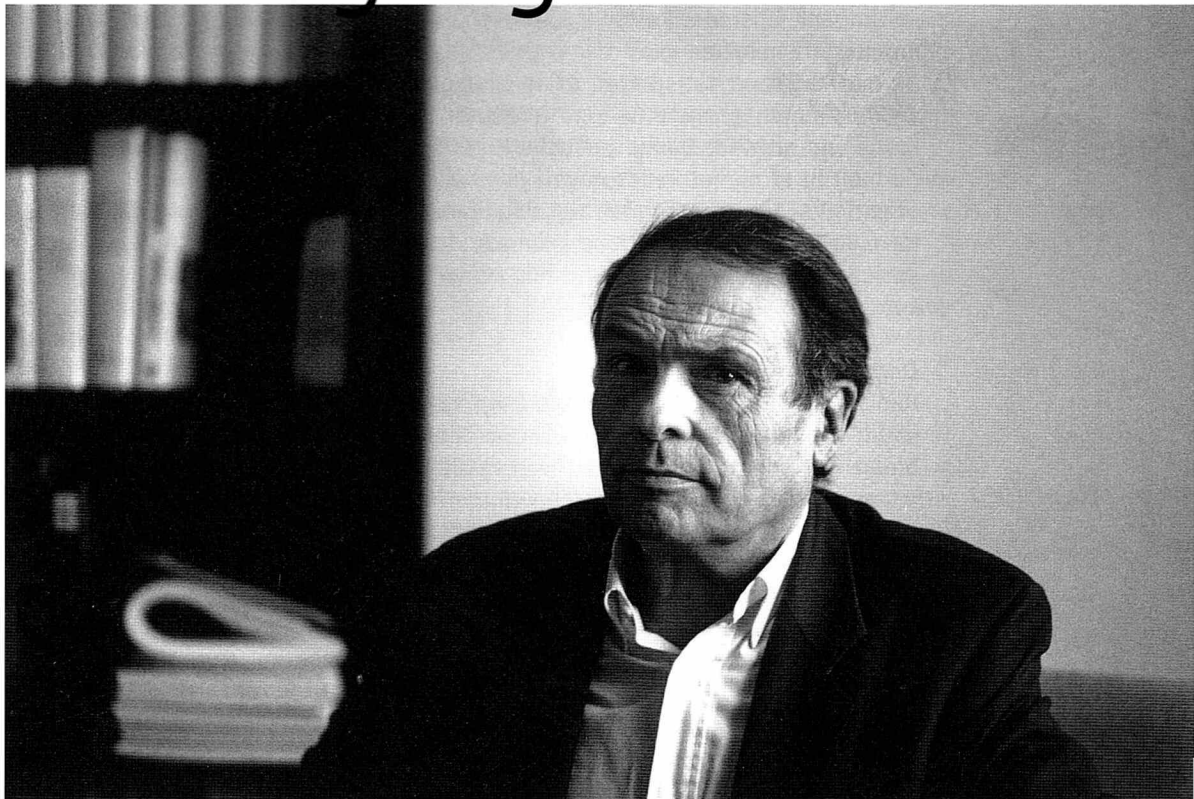

Sociologi og raseri

Pierre Bourdieu fotograferet af Stefan Rink

Af Annick Prieur

For Pierre Bourdieu (1930-2002) var videnskabeligt arbejde ikke et spørgsmål om ren rationalisme, men om stærke følelser, om lidenskab. "For at arbejde (videnskabeligt), skal man være rasende. Og for at styre sit raseri, skal man arbejde."

Det var også præcis hvad han gjorde i lange dage og gennem mange år, frem til sin død den 23. januar i år. Han efterlader et monumentalt værk (tilsammen 343 publikationer, hvoraf 31 bøger, oversættelserne ikke medregnet), og var indenfor samfundsvidenskab den mest citerede nulevende forfatter. Nu er det langt fra alle dem, der citerer ham, der gør det for at udtrykke enighed, da han altid har været meget omstridt. Men om citationsfrekvensen ikke er et sikkert tegn på anerkendelse, er den i alle fald et tegn på hans betydning. I samfundsvidenskaber som sociologi, antropologi og pædagogik står hans værk som uomgængeligt.

I det sidste årti af sit liv tog Bourdieus raseri særlig form af et politisk engagement, der var rettet mod neoliberalismen og grundet i studier af dens sociale konsekvenser. Startskuddet kom med hans arbejde *La Misère du monde* i 1993 (engelsk *The Weight of the World*), en interviewbaseret gennemgang af samfundsskabte former for menneskelig lidelse i det moderne Frankrig. Målet var at vise, at

enkeltindividers smerte knyttet til arbejdsløshed, fattigdom, opløste fællesskab i nabolag eller på arbejdssteder, afbrudt skolegang, skilsmisser, bristede illusioner, tab af mål og mening i tilværelsen m.m. har sociale årsager, og han knyttede det specielt til afviklingen af velfærdsstaten gennem 80-erne – i Mitterrands regeringstid. Denne politiske kritik gjorde ham til et meget kendt navn i den franske offentlighed, og efterhånden også i udlandet, for eksempel for Informations læsere. Hans sociologiske teorier er derimod mindre velkendte.

Dominans

Han siger selv, at hans værk som udgangspunkt har haft en undren over: "at verdens orden (...) i det store og hele bliver respekteret, at der ikke i højere grad forekommer overskridelser eller omvæltninger, (...) eller endnu mere overraskende, at den etablerede orden, med dens dominansforhold, dens retigheder og dens overgreb, dens privilegier og dens uretfærdigheder, til syvende og sidst består så let, (...) og at de mest utålelige eksistensvilkår så ofte kan fremstå som værende acceptable eller endog naturlige."¹⁾

Overordnet kan man sige, at det gennemgående tema i Bourdieus værk netop er dominans eller over- og underordning. Dette studeres i en række forskellige kontekster, som husholdningsøkonomien i algeriske bondefamilier, giftermålspraksis i hans barndoms sydfranske landsby, eliteskolerne i Paris, kulturelle forbrug i forskellige sociale miljøer, kønsrelationer m.m. Det er hans analyser af, hvorledes klasseskel opretholdes og reproduceres i et moderne samfund, på trods af ideologier om lighed, han er mest kendt for, og specielt for uddannelsesinstitutionernes og de kulturelle forbrugs betydning i denne sammenhæng.

Kulturel kapital

Skolen analyseres som en institution, der reproducerer ulighed gennem at skolearbejdets form, de krav skolen stiller og dens principper for værdsættelse er fordelagtige for de elever, der allerede derhjemme har fået dannet deres væremåde (habitus), og deres principper for værdsættelse i overensstemmelse med skolens – i korthed de, der kommer fra hjem med kulturel kapital. Eksamener og

optagelsesprøver er mekanismer for udvælgelse og fravælgelse, der anvender de kulturelt privilegeredes kriterier for bedømmelse, og dermed medvirker de til at reproducere den etablerede orden. At lykkes i skolen, fremtræder som en individuel præstation, men Bourdieu viser, på hvilke måder social baggrund er medvirkende til succes eller til mangel på samme.

Bourdies mest kendte bog er *La Distinction* fra 1979 (findes i engelsk oversættelse og i en forkortet version på norsk). Dens hovedemne er hvorledes smag er forskellig indenfor forskellige grupperinger i samfundet, noget som kommer til udtryk i form af forskellige præferencer med hensyn til billedkunst, musik, mad, møblement osv. Den enkeltes valg på disse områder opleves som frie valg, men Bourdieu viser hvilken systematik, der alligevel er i disse valg. Vi besøger de overlæssede, borgerlige hjem, hvor det dyreste altid regnes som det bedste, og derefter de intellektuelles mere asketiske hjem, hvor man har mere kulturel end økonomisk kapital, og derfor lider under at have en bedre smag, end man har økonomi til. Efter besøg hos de ængstelige småborgere, som så gerne vil være fine, men ikke rigtig ved, hvorledes de skal bære sig ad, ender rejsen hos "de folkelige klasser", hvis smag er styret af nødvendigheden, og hvis præferencer er rettet mod at få mest mulig for pengene – det være sig i form af tung og mættende mad eller prangende prydenstande. Det er denne type af kundskab om den sociale verden, som Duus kunne trække på, når han besøgte forskellige danskeres hjem i sine Tv-programmer: Et blik på væggene, boghylden, Cd-samlingen og ind i køleskabet fortalte sit om beboerens sociale position.

Symbolsk vold

Noget af det smertefulde i denne sammenhæng er, at på trods af disse forskelle i præferencer, er alle enige om, at de socialt dominerendes smag også er den bedste smag. Selv er man måske mere til Aqua end til Stravinsky, mere til billeder af solnedgange end til abstrakt kunst, mere til biksemad end til sushi osv., men man ved godt, at det sidstnævnte er det "fineste". Social dominans handler i sit inderste om et herredømme over perceptionskategorierne, over hvorledes man

opfatter, inddeler og vurderer verden. Denne opfattelse er gennemgående i de dominerendes favør. Det betyder, at de dominerede tenderer mod at nedvurdere sig selv, og det de selv står for. Dette er en tilstand af, hvad Bourdieu betegner som symbolsk vold.

I en række konkrete analyser viser Bourdieu, hvordan den symbolske vold sætter sig i kroppen, og får kroppen til at forråde os hver gang, vi er i et socialt underlegenhedsforhold: Vi gribes af generthed, vi rødmer og stammer. Bourdieu betegner kroppen som en huskeseddel for sociale erfaringer. Individets historie ligger opmagasineret i kroppen i form af følelser og reaktionsmønstre, som i høj grad styrer vore handlinger. Det er i den forbindelse, at han også retter sit skyts mod mange sociologiske retninger, han mener lægger for stor vægt på bevidstheden som udgangspunkt for handlen.

Mod "teoretisk teori"

Noget af det usædvanlige ved Bourdieu som teoretiker var hans engagement i empiriske studier. Han var en skarp modstander af "teoretisk teori", og en varm fortaler for, at sociologiens genstandsfelt skulle være den sociale verden i sin konkrete fremtrædelsesform. Han brød med alle genrekonventioner, og kunne springe direkte fra en polemik mod for længst afdøde tyske filosoffer til en tabel over sammenhængen mellem social baggrund og musikpræferencer. Han var en usædvanlig lærd mand, og beherskede den ophøjede akademiske diskurs bedre end nogen. Men samtidig bød denne selvhøjtidelige verden ham meget imod, og det kan mærkes i hans tekster i form af disse stadige brud, disse skift fra ophøjet filosofi til vulgære tabeller, interviewudsnit eller anekdoter fra dagliglivet. Det var også denne nærhed til verden, der gav hans værk et kraftigt, kritisk potentiale.

For en generation af samfundsforskere flasket op på marxisme gav Bourdieu ny energi på et tidspunkt, da marxismens begrænsninger blev åbenbare. Bourdieus analyser lider ikke under marxismens økonomiske reduktionisme. Han tilbyder også en bedre forståelse end de marxistiske analyser har leveret af hvorfor de underordnede ikke gør oprør mod dominansen. Bourdieu var influeret af Marx, men vel så meget influeret af sociologiens øvrige forfædre, som Weber og Durkheim, og han satte elemen-

ter herfra sammen med fænomenologi, særlig inspireret af Merleau-Ponty.

Fænomenologien ledte ham til at lægge meget vægt på refleksivitet, eftersom forskere altid selv er en del af den sociale verden, de studerer, og altid ser den fra deres egen position i denne verden. Kategorierne, vi anvender til at forstå den sociale verden, er endvidere aldrig objektive, men bærer med sig et standpunkt til denne verdens inddelinger. Når vi betegner nogen som højt oppe og andre som lavt nede, har vi allerede naturaliseret og selvfølgeliggjort dominansen – den ligger i sproget, vi anvender for at beskrive verden.

Jagt på anerkendelse

En af Bourdieus yndlingsaversioner var *rational choice theory* og alle former for utilitarisme, hvor man ser mennesket som motiveret af egen nytte eller ude efter at maksimere sine præferencer. For Bourdieu var mennesket grundlæggende set et socialt væsen, hvis primære drivkraft var jagten på anerkendelse fra andre mennesker (symbolsk kapital). De vigtigste, man søger anerkendelse fra, er de, som står en selv nært – de nærtstående i en personlig, men også i en social forstand.

Selv høstede han stor anerkendelse, udtrykt ved hans stilling ved Collège de France, de priser og æresdoktorater han har fået, de bøger han har solgt, de utallige henvisninger til ham i videnskabelige arbejder osv. Efter hans død udtrykker både Chirac og Jospin deres anerkendelse af ham, men det er vel, som franskmændene siger, kun "med det yderste af læberne". Blandt sine fagfæller var han meget omstridt, og det kommer også frem i kommentarer nu efter hans død. Særligt bemærker jeg at flere ønsker at ære "sociologen" eller "forskeren", men markere afstand til "politikeren" eller "aktivisten". Dette skel, som i bund og grund forsøges trukket mellem tænkning og praksis, var et af de skel han med hele sit virke forsøgte at nedbryde.

Note:

1. Den maskuline dominans. Hans Reitzel, København 1998, s. 7.

Annick Prieur er lektor i sociologi ved Aalborg Universitet. Hun har oversat flere arbejder af Bourdieu til norsk, og været tilknyttet hans Centre de Sociologie Européenne i Paris.

Artiklen har oprindeligt været publiceret i dagbladet Information.